

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНІЗОВАНІ ЧАСТИНИ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ПЕРІОДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

(1917 — 29 квітня 1918 року)

Одним з найважливіших наслідків Лютневої революції 1917 р. стало пробудження національної свідомості народів Російської імперії. В Україні яскравим виявом такого пробудження стало створення Центральної Ради.

Національне піднесення, без сумніву, не могло оминати солдатські маси. Однак лідери українського політичного руху попервах не мали чітко визначеного ставлення до армії та планів створення національних збройних сил. Спостерігався значний різнобій у поглядах — від вимог негайно розпочати будівництво Українського війська (М. Міхновський) до заперечення потреби у власній армії (В. Винниченко).

Так чи інакше, питання, пов'язані з армією, у перших документах Центральної Ради не порушувалися¹.

Тим часом вояки-українці не збиралися чекати, доки Центральна Рада виробить певну позицію щодо військового будівництва — як на фронті, так і в тилу, як на території України, так і за її межами почалося стихійне створення українських комітетів, клубів, товариств, проведення маніфестацій. Розмах українського військового руху виявився несподіваним навіть для членів Центральної Ради.

Уже в квітні 1917 р. близько 3000 солдатів-українців, зосереджених на київському збірному етапному пункті, виступили з ініціативою формування українського полку для фронту. Бажання вояків

¹ Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. — К.: Либідь, 1999. — С. 214—215.

Українська маніфестація на Софійській площі Києва, весна 1917 року

знайшли певну підтримку Центральної Ради і повне несприйняття з боку місцевих органів Тимчасового уряду, військового командування і навіть демократичних організацій, що очолювались загальноросійськими партіями. За таких умов військовослужбовці-українці на чолі зі штабс-капітаном Д. Путником-Гребенюком вирішили самовільно оголосити себе Першим Українським полком імені гетьмана Б. Хмельницького. Допомогу в цій справі надали члени Київського товариства Українського військового клубу імені гетьмана Полуботка. Попри перешкоди з боку військового командування та самоусунення Центральної Ради [документ № 1-1-1] вони залишились окремою військовою частиною. Приклад вояків нового полку наслідували солдати-українці інших частин.

5—8 травня 1917 р. у Києві відбувся I Український військовий з'їзд, на який прибули 700 делегатів, що представляли 993400 вояків-українців російської армії. З-поміж іншого, з'їзд висловився за негайну реорганізацію армії за національно-територіальним принципом, зокрема за виокремлення підрозділів українських солдатів та офіцерів, причому для уникнення дезорганізації на фронті таке

виокремлення мало провадитися поступово. Повністю українським за національним складом мав стати Чорноморський флот (на той час питома вага українців у ньому становила 75 %), на Балтійському ж флоті українцями мали бути укомплектовані окремі кораблі. Для загального керівництва українізацією армії при Центральній Раді був створений Український генеральний військовий комітет (УГВК) на чолі з С. Петлюрою.

II Всеукраїнський військовий з'їзд, який розпочав роботу 5 червня 1917 р., запропонував Центральній Раді «негайно приступити до фактичного втілення в життя основ автономного ладу»¹. Що ж до власне військових питань, то з'їзд зажадав від російського військового керівництва затвердити УГВК як «українську військову інституцію». Проте Центральна Рада побоювалась репресій з боку Тимчасового уряду і не хотіла йти на односторонні політичні кроки. Лише загроза стихійного вибуху українських мас дала поштовх до видання 10 червня 1917 р. Першого універсалу, яким фактично проголошувалася автономія України. Проте у ньому жодним словом не згадувалася проблема національних збройних сил. У створеному ж 15 червня 1917 р. виконавчому органі Центральної Ради, Генеральному секретаріаті, була посада секретаря військових справ, яку обійняв С. Петлюра.

У Другому універсалі Центральної Ради від 3 липня 1917 р. було, з-поміж іншого, оголошено про намір Центральної Ради мати представників при кабінеті Військового міністра, Генеральному Штабі і при Верховному головнокомандувачі, які «будуть брати участь в справах комплектування окремих частин виключно українцями, поскільки таке комплектування, по определенню військового міністра, буде являться з технічного боку можливим без порушення боєспособності армії»². Проте Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату, затверджена Тимчасовим урядом 4 серпня 1917 р., не визнала чотири секретарства, у тому числі військового³. Тимчасовий уряд погодився надсилати в деякі частини Південно-Західного фронту переважно солдатів-українців, але про українізацію цих частин не йшлося. Російський уряд однозначно показав, що не збирається ділитися владою над армією та флотом.

¹ Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. — К.: Либідь, 1999. — С. 230.

² Солдатенко В. Ф. Центральна Рада та українізація армії// Український історичний журнал. — 1992. — № 6. — С. 27.

³ Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. — К.: Либідь, 1999. — С. 269—270.

Перший склад Генерального секретаріату.
Київ. Червень 1917 року

Попри це ще 18 липня 1917 р. Головнокомандувач армій Південно-Західного фронту генерал від інфантерії Л. Корнілов видав наказ про українізацію XXXIV армійського корпусу VII армії (яким командував генерал-лейтенант П. Скоропадський), який відтепер мав називатися 1-м Українським корпусом. Усього на фронті планувалось українізувати 10 дивізій. Це відбулося тому, що генерал Л. Корнілов вбачав в українізації спосіб підвищення боєздатності армії, яка швидко загнивала. Однак після того, як посаду обійняв головнокомандувач армій Південно-Західного фронту генерал-лейтенант А. Денікін, який до українізації ставився вкрай негативно, її вирішили обмежити XXXIV корпусом¹.

Та український рух у військах було вже не зупинити. Українізація (як офіційна, так і неофіційна, що проводилась у частинах без усяких наказів за ініціативою вояцьких мас) охопила усі фронти, навіть віддалені від України. Українські частини створювалися по всій території колишньої Російської імперії: від Петрограда до

¹ Ковальчук М. Українізація на Південно-Західному фронті російської армії (травень — листопад 1917 р.). // Військово-історичний альманах. — 2007. — Ч. 2 (15). — С. 60—63.